

Česko v roce 2022 nad propastí: Resentiment, revanš a neo-normalizace

svobodny-svet.cz/cesko-v-roce-2022-nad-propasti-resentiment-revans-a-neo-normalizace

Veronika Sušová-Salminen

25. října 2022

Krize, ve které se dnes ocitáme, má rozměry, které si jen těžko plně uvědomujeme. Je to krize, která má ekonomické i sociální aspekty a hrozí tím, že rozpráší základní pilíře české i evropské ekonomiky. Je to krize, jenž má našlápnuto skončit evropskou trajektorii dějin, která se začala na konci 15. století a udělat z Evropy s konečnou platností provincií v nové mocenské konstelaci s těžištěm v Asii. Je to bezpečnostní krize, která už má podobu války na východě našeho kontinentu. Rusko-ukrajinská válka bez diplomacie postupně eskaluje a hrozí vypuknutím světového konfliktu či využitím, byť jen taktickým, jaderných zbraní s nedozírnými důsledky v kontextu už existující klimatické krize. Je to tedy kumulace krizí vpravdě existenciálních. Jenže tato *mega-krize* (kumulace mnoha krizí najednou) není v žádném případě náhlým jevem, mraky této bouře se stahovaly nad našimi domovy velmi dlouho. Vůle této bouři předejít chyběla.

Globální finanční krize a rozpad transformačního konsensu

Kořeny současné mnohočetné *mega-krize* jsou hlubší. Sahají zpátky ke globální finanční krizi v roce 2008, která v Česku plnou silou udeřila v roce 2009. Od finanční krize se věci nikdy nevrátily k normálu před krizí. Naopak normálem se stalo mezivládní, *interregnum*, ve kterém to staré v křečích umírá, ale to nové se ještě nenarodilo. V české politice se dopady globální krize projevy během série politických krizí mezi roky 2010 a 2013. Došlo hned k několika důležitým změnám: dosavadní „neoliberální blok“ se začal fragmentovat (vznik TOP 09) a nezvládnul lokální verzi krize (pád vlády Topolánka, volby v roce 2010, pád vlády Nečase, volby v roce 2013). Zároveň se objevily nové politické síly – Babišovo ANO (založeno v roce 2011) a také okamurovský Úsvit (založen v roce 2013, nyní po peripetiích SPD). Tyto politické síly se odlišily od dosavadních dodatkových politických projektů na jedno vládní použití (Věci veřejné, Strana zelených, Čtyřkoalice, Unie svobody) tím, že v české politice od té doby zůstávají (byť okamurovské subjekty prošly výraznějšími proměnami). Díky přímé volbě došlo k silné politizaci pozice a role prezidenta. Reálně česká postkomunistická transformace neskončila v roce 2004, se vstupem do EU, ale mezi roky 2012-2013. Tehdy získali významné mocenské pozice populisticky laděný a v neoliberálních kruzích „pražské kavárny“ nenáviděný Miloš Zeman a probyznysové ANO, které namísto ideologie a „hodnot“ nabízelo program politického pragmatismu.

Transformační řád, který zajišťoval střídání zkrocené ČSSD a neoliberálů z ODS s jejich spojenci u moci, se začal postupně rozpadat. Znamenalo to také rozpadání společenského konsensu, který se zformoval na začátku 90. let. Transformační konsensus nebyl sice nikdy zcela jednolitý, nicméně určoval mantinely a hlavní orientační body pro společnost i politiku.

Tento řád stál na víře v tržní kapitalismus a prokapávání bohatství, na cíleném oslabování státu a veřejného sektoru, na antikomunismu, na nekritickém obdivu k Západu jako zdroje české prosperity, na

těžko potlačovaném orientalismu ke všemu „východnímu“ a na kompradorské politice vyjadřující alianci mezi zahraničním kapitálem a neoliberálním blokem. Jeho poněkud ornamentalisticky pojatou oporou byl medializovaný politický kýč pokrytecky mluvící o hodnotách a morálce, které měla politika neoliberálního bloku ztělesňovat navzdory systémové korupci a nejrůznějším skandálům.

Bída post-transformační politiky resentmentu

Vzestup Andreje Babiše a ANO začal v letech 2012-2013. Babišova politika představovala výzvu spíš svým pragmatismem než populismem podle polského nebo maďarského stříhu. Babiš jako představitel české oligarchie především porušil dosavadní pravidla – z velkého byznysu se pustil do velké politiky už bez zprostředkovatelů z ODS pod hesly „řídít stát jako firmu“, „nekecáme, makáme“ nebo „bude líp“. Voličská podpora Babiše ale také otevřeně odmítala dosavadní antikomunismus a lustrační mechanismy, které v české politice fungovaly v rámci už zmíněného politického kýče.

V úřadu prezidenta působil Miloš Zeman, který dobře využil nově vzniklé konfliktní linie české politiky, jež krize v roce 2009 otevřela, a to štěpení mezi „metropolitním Českem“ a „periferním Českem“. Paradoxně Zeman byl coby premiér jedním z tvůrců tohoto štěpení, což mu ale nebránilo ho politicky využít a artikulovat v prezidentských kampaních a v rámci prezidentské politiky. Toto stále patrnější štěpení mezi metropolí a periferií je důsledkem neoliberální globalizace a transformace, tj. vedlejším důsledkem ekonomického modelu, který si Česko v 90. letech zvolilo pod vedením neoliberálního bloku a v rámci transformačního konsensu.

Pragmatické ANO a populistický prezident reprezentovali *post-transformační* tvář české politiky (nehledě na to, že je oba transformace politicky stvořila). Slovo post-transformační v sobě obsahuje ambivalentní (ne zcela negativní nebo odmítající) vztah k vývoji po roce 1989. V určitém smyslu už představuje velmi omezenou kritickou reflexi tohoto vývoje, obsahuje některé

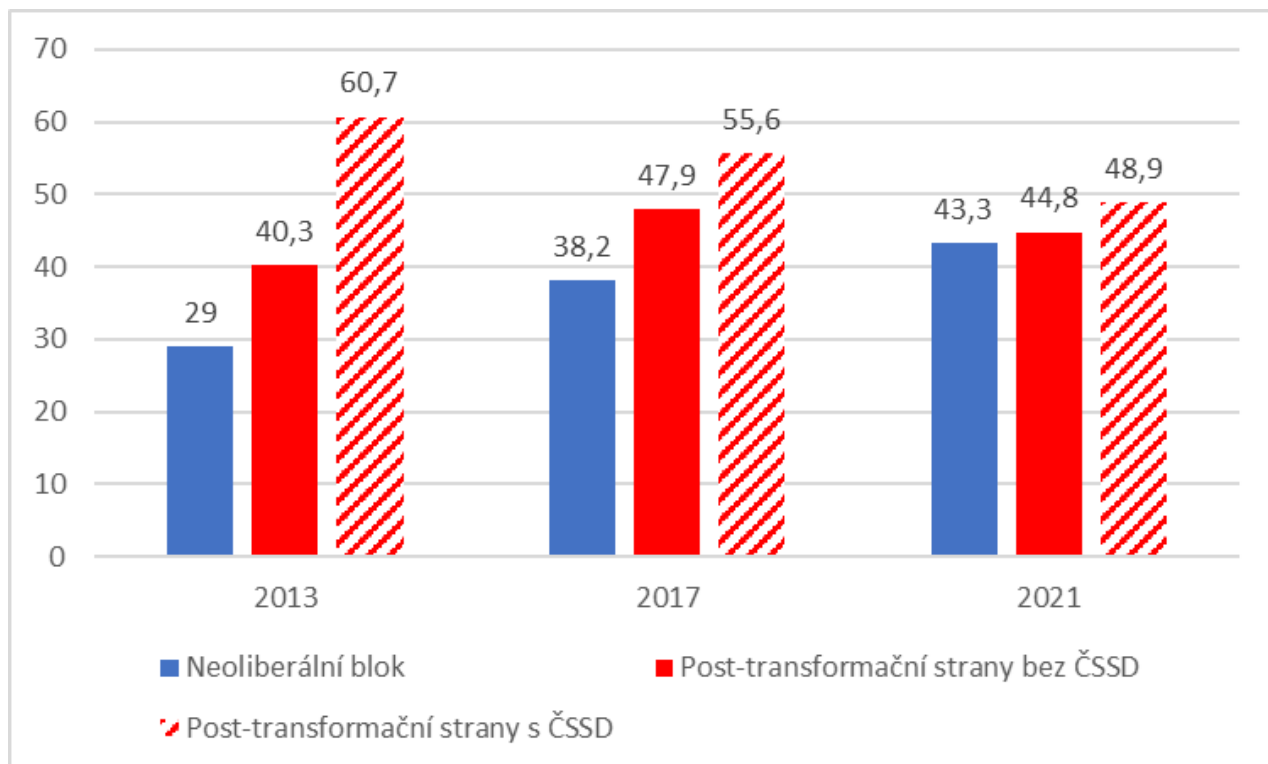
korektivy, ale od základních premis se rozhodně neodvrací; je směsí kontinuity a diskontinuity. Post-transformace tak neznamená úplný rozchod s obdobím mezi roky 1990-2012, nicméně obsahuje protestní prvky, které už nejsou v souladu s transformačním řádem a ideologií. Post-transformační česká politika se do značné míry stala politikou resentmentu (kolektivně sdílené křivdy). Resentiment v části společnosti za posledních roky postupně posiloval a byl spojen s probuzením z transformačního opojení, s „transformačními ranami“ a ztrátami, i s realitou vývoje po globální krizi v roce 2008 (krize v EU, migrační krize, zpomalení konvergenčních trendů), která mimochodem silně poškodila autoritu Západu jako *následováníhodného* vzoru. V některých případech dostal tento resentment politicky reakční podobu.

Následující tabulka v abstraktní a velmi zobecněné formě shrnuje některá základní štěpení, ke kterým vedl rozpad transformačního konsensu. Kontradikce, které některé z nich obsahují, nejsou náhodné, jen ukazují na souhru mezi kontinuitou a diskontinuitou.

Neoliberální (transformační) blok	Post-transformační blok
Svoboda bez společnosti a státu	Svoboda bez společnosti, více státu
Globální kapitalismus	Národní kapitalismus
Oligarchie, kompradorské aliance	Národní oligarchie, suverenizace
Hodnotová politika/antikomunismus	Pragmatismus
Liberalismus/konzervativismus	Národní a sociální konzervativismus
Západ	Západ i Východ
Metropole	Periferie
Revanš	Resentiment

Nadvláda Babiše a Zemana trvala až do roku 2021. Jejich post-transformační pozice byla ale velmi vratká i díky velkým osobním handicapům obou politiků. Politika Zemana a Babiše sice různě využívala nového štěpení mezi „metropolí“ a „periferií“, ale nikdy neznamenala nějaké promyšlené hájení zájmů periferie a jejich občanů či zformulování politických alternativ. V tomto ohledu byli oba plně součástí post-transformačního interregna.

Následující graf ilustruje základní dynamiku mezi oběma bloky od roku 2013 do roku 2021 na základě volebních výsledků v parlamentních volbách. Z dat vyplývá vzestup a postupné oslabování post-transformačních stran (ANO+SPD+KSČM a další) a konsolidaci neoliberálního bloku (ODS+TOP09+KDU+Piráti a STAN), které vedly k současnému patu (paritě). Graf také reflektuje velmi ambivalentní či přechodnou úlohu české sociální demokracie ve vztahu k oběma trendům po roce 2013.

Nástup revanše a neo-normalizace

V roce 2021 dochází ke změně. Neoliberální blok se spojil do dvou volebních koalic, jejichž vznik jim umožnil zásah Ústavního soudu pod vedením Pavla Rychetského do volebního zákona. Neoliberální koalice se přitom rozdělila na „staré“ transformační síly (ODS, TOP 09 a KDU-ČSL) a „nové“ produkty transformace v podobě Pirátů a STAN. Z post-transformační „opozice“ se do parlamentu dostalo jenom ANO a SPD s celkem skoro 37 %, zatímco neoliberální blok posílil na 43 % (z 38 %). Tato nepřiliš silná hegemonie je výsledkem kolapsu KSČM a ČSSD jako parlamentních sil (a spojenců ANO) a také rozdrobení voličské podpory mezi KSČM, ČSSD, Trikolóru

a Příkladu (celkem se jednalo o 15,5 % hlasů, z nichž 10,9% dostaly spíše post-transformační strany s protestními prvky). Těchto skoro neparlamentních 11 % dělá hegemonii neoliberálního bloku mnohem slabší, než se zdá podle čistých výsledků voleb v parlamentu. Když odhlédneme od parlamentní politiky, tak se k post-transformačním stranám v nějaké formě hlásilo v roce 2021 reálně skoro 45 % voličů (se socdem 49 %), jen část těchto hlasů zůstala mimo parlament.

Hlavním politickým motivem neoliberálního bloku je bohužel politický revanš, který má být hlavním nástrojem pro obnovení jeho ztracené transformační hegemonie v české společnosti. Ve svém revanši vůči táboru post-transformace a resentimentu se neoliberální blok stále více opírá o normalizační, tj. fakticky neliberální, kořeny, které prorůstají transformací 90. let. Československá normalizace v 70. a v 80. letech ostatně myšlenkově a charakterově z(de)formovala celou řadu dnešních politiků a novinářů i politickou kulturu. Tato skutečnost vytváří nový mix neo-normalizace a revanše, který se opírá o logiku války a začíná sekuritizovat veřejný prostor a českou demokracii chápanou už jen jako hájemství neoliberálního bloku, který sám sebe ztotožnil s demokracií *jako takovou*. Všichni mimo takto mocensky vymezené parametry se stávají nikoliv jen politickými konkurenty, ale *nepřáteli demokracie*, kterou je třeba „bránit“.

Smyslem tohoto specifického „revanšismu“ (tedy nikoliv revanšismu v původním smyslu slova) je dobýt celý veřejný prostor jako území pro jeden politický názor, který má být asociován s demokracií a s morální nadřazeností spasitelského charakteru. Nová represe revanše má zachránit demokracii před lidem a lid před jím samým. Normalitou má být jakýsi myšlenkový a politický „návrat“ do 90.let a do pohodlné nadvlády transformačních jistot. Revanš zapomíná ale na to, že tato nadvláda byla konsensuální. Represe konsensus nenahradí. Dnešní moc se tak chce zacementovat prostřednictvím umlčování, cenzury, zákazů (vypínání webů), vyhazovů z práce za nesprávné názory (viz kauza Centra globálních

studií, kauza Petra Druláka, vyhazovy na ÚSTR), nálepkování pojmy jako zrádce, agent Putina, proputinský revisionista, dezolát nebo dezinformátor. V podstatě tak vzniká možnost, že jakýkoliv kritický, disentní, jiný nebo jinaký či opoziční názor, interpretace nebo postoj se dá označit za službu cizí moci, zradu nebo ohrožení bezpečnosti státu. Tento politický revanš a neo-normalizace jsou jen lokálním projevem morbidních symptomů interregna a jako takové jsou zoufale „mimo“ zvláště tváří tvář nynější *mega-krizi*. Ukazují jednak to, že neoliberální blok myšlenkově stagnuje, nedovede se vyrovnat s novými problémy a výzvami současnosti, změny ve světě jsou pro něj dezorientující a hlavně si nepřipouští odumírání vlastní neoliberální hegemonie a neumí si představit cokoli jiného. To poslední je zřejmě projevem naprosté personální pouště v současné české politice, které žalostně chybí výrazné a vzdělané osobnosti s politickým citem a vlastní páteří. V pozadí jsou samozřejmě hlad po moci a ekonomické zájmy, protože nelze zapomenout, že neoliberální blok je úzce spojený s cizím i českým kapitálem a od 90.let má v podstatě oligarchický charakter (*který ovšem není cizí ani post-transformačnímu bloku*).

....

Po deseti letech se tedy česká společnost, stát i politika ocitají v situaci, kdy hlavními hnacími silami politiky jsou resentment a revanš. V časech krize jako je ta současná, je to velmi špatná zpráva. Tyto dvě politické emoce mají velmi materiální kontexty, protože jenom vyjadřují různou socio-ekonomickou realitu metropolitního Česka a periferního Česka, které si vzájemně přestává rozumět a ztrácí společnou půdu pro nový konsensus. Právě probíhající *mega-krize* tuto realitu nejspíš ještě posílí a prohloubí zákopy sociálních nerovností. Naleznout základní konsensus bude stále těžší, protože krize a její velmi reálné dopady jenom posílí resentment, zatímco logika revanše povede k zesílení represivních

mechanismů, které jsou v přímém rozporu s konsensem a v časech mega-krize představují jenom cestu *k nezvládnutí politického konfliktu demokratickou, tj. nenásilnou, cestou.*

■ ■ ■ ■ ■ (3 votes, average: 4,00 out of 5)

>> Podpora

Svobodný svět nabízí všechny články zdarma. Náš provoz se však neobejde bez nezbytné finanční podpory na provoz. Pokud se Vám Svobodný svět líbí, budeme vděčni za Vaši pravidelnou pomoc. Děkujeme!

Číslo účtu: 4221012329 / 0800

>> Pravidla diskuze

Než začnete komentovat článek, přečtěte si prosím pravidla diskuze.

>> Jak poslat článek?

Chcete-li také přispět svým článkem, zašlete jej na e-mail: redakce (zavináč) svobodny-svet.cz. Pravidla jsou uvedena [zde](#).

